

*Beata Trzaskuś-Żak**

WPLYW NALEŻNOŚCI NA KSIĘGOWY I PODATKOWY WARIANT RACHUNKU WYNIKÓW NA PRZYKŁADZIE KOPALNI ODKRYWKOWEJ „X”**

1. Wprowadzenie

Na podstawie przeprowadzanych w przedsiębiorstwach sprawozdań finansowych w ujęciu księgowym i podatkowym można stwierdzić, że zysk brutto nie jest równy podstawie opodatkowania. W efekcie, pomimo że podstawowa stopa podatku dochodowego wynosi 19 procent, płacony podatek nie stanowi 19 procent zysku brutto. W badanej kopalni podatek stanowi 19,65% podstawy opodatkowania. Składa się na to kilka przyczyn, najczęściej występujące związane są z sytuacjami, gdzie istnieje pewna grupa kosztów, które nie są uważane za koszty uzyskania przychodów na potrzeby podatkowe, są to między innymi należności odpisane jako przedawnione, czyli trudno ściągalne, jak również rezerwy na należności. Kolejną przyczyną różnic między dwoma wariantami rachunku wyników może być występowanie przychodów, które nie podlegają opodatkowaniu podatkiem dochodowym.

2. Sporządzenie „podatkowego” ujęcia rachunku wyników kopalni „X”

Analizując różnice występujące między dwoma ujęciami rachunku wyników; bilansowym (księgowym) a podatkowym, przedstawiono w tabeli 1 księgowy rachunek wyników kopalni „X”, na podstawie którego sporządzony zostanie „podatkowy” rachunek wyników zamieszczony w tabeli 5.

* Wydział Górnictwa i Geoinżynierii, Akademia Górniczo-Hutnicza, Kraków

** Praca wykonana w ramach badań własnych na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w 2010 r.

TABELA 1
**Księgowy rachunek zysków i strat
kopalni „X” w analizowanym roku I**

Wyszczególnienie	Rok I, [PLN]
Przychody netto ze sprzedaży	60 335 088,08
Koszty działalności operacyjnej	42 353 171,65
Zysk/Strata ze sprzedaży	17 981 916,43
Pozostałe przychody operacyjne	426 257,53
Pozostałe koszty operacyjne	188 912,21
Zysk/Strata z działalności operacyjnej	18 219 261,75
Przychody finansowe	97 458,03
Koszty finansowe	405 486,54
Zysk/Strata z działalności gospodarczej	17 911 233,24
Wynik zdarzeń nadzwyczajnych	0,00
Zysk/Strata brutto	17 911 233,24
Podatek dochodowy	3 518 976,00
Zysk/Strata netto	14 392 257,24

Źródło: Rachunek zysków i strat kopalni „X”.

Ustalanie podstawy opodatkowania w podatkowym ujęciu rachunku wyników przebiega w taki sposób, że zysk brutto:

- powiększa się o koszty nie stanowiące kosztów uzyskania przychodów;
- pomniejsza o przychody wolne od podatku;
- pomniejsza o przychody opodatkowane inną stopą podatkową, a szczególnie takie, od których odprowadzany jest podatek „potrącany u źródła” (np. otrzymana dywidenda);
- powiększa o nadwyżkę amortyzacji bilansowej nad amortyzacją podatkową;
- pomniejsza o nadwyżkę amortyzacji podatkowej nad amortyzacją bilansową;
- pomniejszenia o rozliczenia w czasie straty z lat ubiegłych.

2.1. Koszty w ujęciu księgowym i podatkowym

W tabeli 2 i 3 przedstawiono zestawienie kosztów operacyjnych, które nie stanowią kosztów uzyskania przychodów. Oznacza to, że zostaną „usunięte” z kosztów ujętych w rachunku wyników w ujęciu podatkowym.

TABELA 2

**Przykładowe zestawienie niektórych kosztów stanowiących koszty uzyskania
— oraz niebędących takimi kosztami [3]**

Koszty uzyskania	Koszty niepodatkowe
Nabycie samochodu osobowego (art. 16, ust. 1, pkt. 4 updog [4] oraz art. 23 ust.1, pkt. 4 updog [5])	
Odписы amortyzacyjne naliczone od ceny nieprzekraczającej równowartości 20 000 euro	Cena nabycia (z wyjątkiem odpisów amortyzacyjnych od kwoty nie wyższej niż 20 000 euro)
Koszty ryczałtu samochodowego (art. 16, ust. 1, pkt. 30 updog [4], oraz art. 23, ust.1, pkt. 36 updog [5])	
Do wysokości przewidzianej w przepisach (rozporządzenie Ministra Infrastruktury z 25 marca 2002 r.)	Powyżej wysokości normatywnej
Przykładowe koszty pracownicze (art. 16, ust. 1, pkt 59 updog [4] oraz art. 23, ust. 1, pkt 57 updog [5])	
Plące oraz świadczenia pozapłacowe w wysokości ustawowej (np. obowiązkowe składki na ubezpieczenia społeczne, nagrody)	Świadczenia pozapłacowe w wysokości przekraczającej wartości normatywne, koszty np. dodatkowych ubezpieczeń zdrowotnych
Rezerwy (art. 16, ust. 1, pkt 27 w związku z pkt 26 updog [4] oraz art. 23, ust. 1, pkt 22 updog [5])	
Tworzone na podstawie i w bezpośrednim związku z obowiązującymi przepisami prawa, z wyłączeniem przepisów bilansowych	Tworzone na podstawie ustawy o rachunkowości lub tworzone przez podatnika bez wyraźnej podstawy prawnej, z wyłączeniem niektórych rezerw na wierzytelności stracone, czyli rezerwy na pokrycie wierzytelności, których nieściągalność została uprawdopodobniona
Inne	
Koszty przeznaczone na reklamę, o ile reklama jest związana z działalnością gospodarczą podatnika. Koszty reprezentacji w szczególności przeznaczone na usługi gastronomiczne, zakup żywności i napojów, w tym alkoholowych (art. 16 ust. 1, pkt 28 updog [4] oraz art. 23, ust. 1, pkt 23 updog [5])	
	Kary umowne, odszkodowania, karne odsetki lub karne opłaty. Kary, opłaty, odszkodowania oraz odsetki od tych zobowiązań z tytułu nieprzestrzegania przepisów w zakresie ochrony środowiska, niewykonania nakazów właściwych organów nadzoru i kontroli dotyczących uchybień w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy. Kar umownych i odszkodowań z tytułu wad dostarczonych towarów, wykonanych robót bądź usług oraz zwłoki w dostarczeniu towaru wolnego od wad oraz zwłoki w usunięciu wad towarów albo wykonanych robót i usług. (art. 16 ust. 1, pkt 19 i 22 updog [4] oraz art. 23, ust. 1, pkt 16 i 19 updog [5])

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [3].

TABELA 3

Koszty nie stanowiące kosztów uzyskania przychodów kopalni „X”

Wyszczególnienie	Rok I, [PLN]
Koszty działalności operacyjnej	42 353 171,65
Pozostałe koszty operacyjne	188 912,21
Koszty finansowe	405 486,54
Koszty ogółem	42 947 570,40
Rozwiązanie utworzonej rezerwy na należności trudnościenne z tytułu postanowienia komornika o nieściągalności	– 284 858,42
NKUP według wykazu (koszty nie stanowiące kosztów uzyskania przychodów)	+ 1 127 807,71
Wyłacone wynagrodzenie	– 734 353,38
Niewyłacone wynagrodzenie	+ 951 147,44
Koszty rat leasingu operacyjnego	– 1 282 410,56
Koszty energii elektr. niezafakturowane	+ 1 008,41
VAT nie podlegający odliczeniu	+ 1 091,19
Podatek od otrzymanej dywidendy	+ 190,00
Koszty do opodatkowania	42 727 192,79

Źródło: Dane finansowe kopalni „X”.

Podstawowymi aktami prawnymi regulującymi zagadnienie kosztów podatkowych są: ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych [4], a w przypadku od osób fizycznych — ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych [5].

Kosztem podatkowym jest każdy koszt poniesiony przez przedsiębiorstwo w związku z prowadzoną działalnością, o ile ustawa podatkowa nie wyłącza go z kategorii kosztów uzyskania przychodów (art. 15 ust. 1 oraz art. 16 ust. 1 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych [4] oraz art. 22 i art. 23 ust. 1 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych) [5].

Pojęcie kosztów niepodatkowych wynika z zestawienia ze sobą trzech ustaw — ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o rachunkowości i przepisów do niej wykonawczych.

Pojęcie kosztów niepodatkowych powstało w oparciu tylko o ustawy podatkowe poprzez zestawienie kosztów nieuznawanych za koszty uzyskania przychodu, tworzą one kategorię kosztów niepodatkowych. Koszty niepodatkowe należą do tzw. kosztów rachunkowych, co oznacza, że powinno się je uwzględniać dla potrzeb bilansowych.

Można wyróżnić trzy typy kosztów niepodatkowych, czyli takich kosztów które przez ustawodawcę nie są zaliczane do kosztów uzyskania przychodu [3]:

- koszty związane z nabyciem składników majątku, których późniejsze zbycie nie będzie stanowiło przychodu przedsiębiorstwa. Przykładem może być koszt nabycia nieruchomości gruntowej (z wyjątkiem tych firm, których działalność polega na obrocie nieruchomościami). W takim przypadku ustawodawca wychodzi z założenia, że nabywany przedmiot nie traci na wartości. Jest to związane ze specyficznym charakterem tego typu składników majątkowych, które wymagają szczególnego traktowania podatkowego;
- koszty, których podatkowy charakter może być rozłożony w czasie lub ograniczony zdefiniowanymi przez przepisy limitami. Charakterystycznymi przykładami tego typu kosztów są koszty związane z nabywaniem środków trwałych lub wartości niematerialnych i prawnych, o ile z punktu widzenia bilansowego jest to koszt jednorazowy, to w zakresie podatkowym koszt uzyskania podlega rozłożeniu w czasie, w którym zalicza się do kosztów raty amortyzacyjne. Innym przykładem są koszty związane z nabyciem samochodów osobowych lub reklamy i promocji. W przypadku tych kosztów ustawodawca określił w niektórych przypadkach limity kosztów, które przedsiębiorstwo może zaliczyć do kosztów podatkowych. W związku z tym przekroczenie limitu powoduje, że kwota nadwyżki nie wpływa na podstawę opodatkowania, choć z punktu widzenia prawa bilansowego jest kosztem;
- koszty z przyczyn aksjologicznych wyłączone z kosztów uzyskania. Grupa ta charakteryzuje się najmniejszą jednorodnością. Obok kosztów których ponoszenie jest sprzeczne z porządkiem prawnym znajdują się w tej grupie na przykład koszty zakupu drogich samochodów mających homologację osobową. Taki charakter mają także niektóre świadczenia pozapłacowe dla pracowników, mające w założeniu motywować do pracy, np. opłacane przez pracodawcę świadczenia związane z dodatkową opieką medyczną, dodatkowe ubezpieczenia emerytalne lub inne produkty ubezpieczeniowe (poza obowiązkowymi OC).

Najczęściej występującymi kosztami nie stanowiącymi kosztu uzyskania przychodu są według art. 23 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz art. 16 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych:

- koszty reprezentacji w szczególności poniesionych na usługi gastronomiczne, zakup żywności oraz napoje, w tym alkohol;
- ujęte w kosztach, lecz jeszcze nie zapłacone odsetki od zobowiązań;
- większość narzuconych przez ustawę o rachunkowości rezerw na należności i przewidywane straty;
- koszty związane z nabyciem lub użytkowaniem samochodów osobowych w części przewyższającej 20 000 euro;

TABELA 4

Rozliczenie głównych pozycji przychodów, które nie są opodatkowane

Wyszczególnienie	Rok I, [PLN]
Przychody netto ze sprzedaży	60 335 088,08
Pozostałe przychody operacyjne	426 257,53
Przychody finansowe	97 458,03
Przychody ogółem	60 858 803,64
Rozliczenie prawa wieczystego użytkowania gruntu	- 46 816,14
Rozwiązanie utworzonej rezerwy na należności trudnościagalne z tytułu otrzymanej wpłaty	- 16 632 ,70
Otrzymana dywidenda	- 1 000,00
Przychody po uwzględnieniu przychodów nieopodatkowanych	60 794 354,80

Źródło: Dane finansowe kopalni „X”.

TABELA 5

„Podatkowy” rachunek wyników (zysków i strat) kopalni „X”

Wyszczególnienie	Rok I, [PLN]
Przychody netto ze sprzedaży	60 270 639,24
Koszty działalności operacyjnej	42 131 785,63
Zysk/Strata ze sprzedaży	18 138 853,61
Pozostałe przychody operacyjne	426 257,53
Pozostałe koszty operacyjne	188 912,21
Zysk/Strata z działalności operacyjnej	18 376 198,93
Przychody finansowe	97 458,03
Koszty finansowe	405 486,54
Zysk/Strata z działalności gospodarczej	18 068 170,42
Wynik zdarzeń nadzwyczajnych	0,00
Zysk/Strata brutto	18 068 170,42
Podatek dochodowy	3 432 952,38
Zysk/Strata netto	14 635 218,04

Źródło: Opracowanie własne.

- odsetki za zwłokę w regulowaniu należności budżetowych;
- poniesione koszty zaniechanych inwestycji;
- niektóre wydatki, które zostały już ujęte w koszty, lecz nie zostały jeszcze poniesione;
- straty w środkach trwałych oraz wartościach niematerialnych i prawnych w części pokrytej sumą odpisów amortyzacyjnych;
- wydatki na spłatę pożyczek (kredytów), z wyjątkiem skapitalizowanych odsetek od tych pożyczek (kredytów);
- odsetek, prowizji i różnic kursowych od pożyczek (kredytów) zwiększających koszty inwestycji, w okresie realizacji tych inwestycji;
- wierzytelności odpisane jako przedawnione.

Z uwagi na brzmienie obowiązujących przepisów prawa istnieją tylko dwie konsekwencje poniesienia przez przedsiębiorstwo kosztu niepodatkowego [3]:

- konieczność wykazania takiego kosztu i udokumentowania go dowodem księgowym dla potrzeb bilansowych (rachunkowych),
- brak korzyści prawno-podatkowej w postaci zmniejszenia podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym i w rezultacie brak wpływu na wysokość płaconego przez przedsiębiorstwo podatku. Ich ponoszenie ma odwzorowanie w wyniku finansowym (bilansowym), polegające na zmniejszeniu wysokości zysku lub zwiększeniu wysokości straty bilansowej.

2.2. Przychody w ujęciu bilansowym i podatkowym

W ujęciu księgowym występuje pewna grupa przychodów osiąganych przez firmy, które nie stanowią przychodów w rozumieniu ustawy podatkowej. Jest również pewna grupa dochodów, które są wolne od podatku. Dotyczą one często bardzo specyficznych rodzajów działalności lub szczególnych podmiotów. Przedstawienie głównych pozycji różniących podstawę opodatkowania podatkiem dochodowym od wyniku finansowego brutto zawarto w tabelach 3 i 4.

W tabeli 4 przedstawiono przychody kopalni „X” w ujęciu księgowym i podatkowym.

Na podstawie informacji zawartych w tabeli 1, 3 i 4 — obliczony został „podatkowy” rachunek wyników przedstawiony w tabeli 5.

3. Wpływ należności na księgowy i podatkowy rachunek wyników

W przedsiębiorstwach prowadzących działalność gospodarczą na dużą skalę najpoważniejszą kwotowo pozycją są rezerwy utworzone na podstawie ustawy o rachunkowości.

Zgodnie z tą ustawą, spółki mają obowiązek tworzenia rezerw na [2]:

- należności, co, do których istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że nie zostaną one uregulowane,
- odroczony podatek dochodowy,
- przewidywane straty.

Należność z prawnego punktu widzenia jest prawem majątkowym, rozumianym jako uprawnienie jednej ze stron powstałego stosunku prawnego do żądania zapłaty od drugiej strony wspomnianego stosunku prawnego.

Należność można rozpatrywać w różnym kontekście prawnym, przede wszystkim [1]:

- prawa bilansowego, według którego występujące w przedsiębiorstwie należności bez względu na źródło i podstawę prawną, dzieli się według kryterium wymagalności na:
 - krótkoterminowe, wymagalne do 12 miesięcy od dnia bilansowego;
 - długoterminowe, które nie spełniają kryterium krótkoterminowego;
- prawa cywilnego, na podstawie którego przedsiębiorcy zawierają umowy cywilno-prawne, w wyniku których sprzedający nabywa wobec kupującego uprawnienia do żądania zapłaty za wydaną mu rzecz, a uprawnienie to określa się wówczas należnością;
- prawa podatkowego, np. przy wystąpieniu nadwyżki podatku VAT naliczanego nad należnym, czy problem uwzględniania należności w przychodach w kontekście podatków dochodowych;
- prawa upadłościowego, regulującego biegunowo różny problem należności, mianowicie sposób odzyskania należności;
- prawa gospodarczego, a właściwie kodeksu spółek handlowych, w którym sprecyzowano zakres odpowiedzialności za zobowiązania w spółkach handlowych wobec wierzycieli należności.

Wymienione wcześniej rezerwy tworzy się w ciężar kosztów, co oznacza, że pomniejszają one zysk brutto, a tym samym również zysk netto. Jednak ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych (art. 16 ust. 1 pkt 27) nie pozwala zaliczać do kosztów uzyskania przychodów większości rezerw utworzonych zgodnie z ustawą o rachunkowości. Dotyczy to na przykład rezerw utworzonych na przewidywane, lecz jeszcze nie poniesione straty i na należności przedawnione.

Oznacza to, że utworzenie takich rezerw zmniejsza zysk brutto, ale nie zmniejsza podstawy opodatkowania, a tym samym podatku dochodowego. Koszty takie nie tworzą zatem żadnej tarczy podatkowej, lecz pomniejszają w 100% zysk netto w miesiącu ich utworzenia [2].

W analizowanej kopalni „X” taka sytuacja wystąpiła w przypadku rozwiązanej rezerwy na należności trudnością z tytułu postanowienia komornika, o które zostały pomniejszone koszty w wysokości 284 858,42 PLN w analizowanym roku.

Rezerwy, jakie posiadała kopalnia „X” to według bilansu przede wszystkim rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego, które w analizowanym roku wynosiły 288 746,64 PLN. Z bilansu przedsiębiorstwa wynika, że wysokość należności w kopalni odkrywkowej „X” wyniosła w badanym roku 5 377 400,21 PLN, z czego należności z tytułu dostaw i usług o okresie spłaty do 12 miesięcy wyniosły 97,38%, czyli 5 236 572,35 PLN, zaś należności z tytułu podatków, dotacji, ceł, ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych oraz innych świadczeń wyniosły 0,45%, czyli 24 382,00 PLN, wartość pozostałych należności to 116 445,86 PLN, czyli 2,17% ogółu należności.

Mając na uwadze, że kwota 16 632,70 PLN pomniejsza wartość przychodów podatkowych, można wywnioskować, że środki te pochodzące z rezerwy na należności trudnościanalne wpłynęły do kopalni przez co odjęte zostały od przychodów podatkowych, aby uniknąć ich podwójnego opodatkowania.

Analizując sytuację odwrotną, w której kopalnia nie odzyskuje zaksięgowanej wcześniej kwoty na należności, środki te zwiększyłyby podstawę opodatkowania, a przez to zwiększyłyby wysokość płaconego podatku; tak stało się w przypadku rezerwy na należności trudnościanalne w wysokości 284 858,42 PLN uwzględnionych w tabeli 3.

4. Podsumowanie

Najważniejszymi czynnikami, które powodują, że podatkowy rachunek wyników różni się od księgowego to [2]:

- niektóre koszty nie stanowią kosztów uzyskania przychodów,
- niektóre dochody są wolne od podatku,
- niektóre dochody są opodatkowane inną niż podatkowa stopą podatkową,
- firma stosuje na potrzeby rachunkowości bilansowej inne stawki amortyzacji niż stawki podatkowe,
- firma rozlicza stratę z lat ubiegłych.

Biorąc pod uwagę różnice między księgowym a podatkowym rachunkiem wyników można stwierdzić, że w kopalni „X” pomniejszeniu uległy przychód netto ze sprzedaży o 64 448,84 PLN, jak również koszty operacyjne o 221 386,02 PLN w analizowanym roku w sporządzonym podatkowym rachunku wyników. Wpłynęło to na wzrost „podatkowego” zysku netto o 242 960,80 PLN, czyli koszty niepodatkowe mają wpływ na zmniejszenie wysokości zysku lub zwiększeniu wysokości straty bilansowej.

Zysk księgowy odzwierciedla wszystkie osiągnięte przychody i wszystkie poniesione koszty, podczas gdy „podatkowy” rachunek wyników nie uwzględnia części kosztów, które w rzeczywistości zostały poniesione przez przedsiębiorstwo, jak również części przychodów, które nie są opodatkowane.

LITERATURA

- [1] *Klak B.*: Skutki ekonomiczno-podatkowe wykorzystania rabatu w procedurach windykacji należności przez przedsiębiorstwa górnicze. Praca doktorska. Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie. Wydział Górnictwa i Geoinżynierii. Kraków, 2006
- [2] *Machala R.*: Praktyczne zarządzanie finansami firmy. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa, 2004
- [3] *Wierzbicki J., Weinzieher M., Gos W.*: Koszty niepodatkowe a zarządzanie finansami firmy. Analiza i kontrola finansowa. Analiza i kontrola finansowa w praktyce. Wydawnictwo Wiedza i Praktyka 2008, s. 1–12, nr 1/2008. Warszawa, 2008
- [4] Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2000 r. Nr 54, poz. 654 z późn. zm.)
- [5] Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2000 r. Nr 14, poz. 176 z późn. zm.)